

unutrašnje rasprave njihovih kolega (Havel, Geremek, Mihník, Kuron) i njihovog otvorenog finansiranja (Ackerman 1999. S. 91-93.). Logorska literatura takođe je jačala antitotalitarnu saglasnost naročito posle dodeljivanja Nobelove nagrade Solženjicinu 1970. i objavljivanja njegove knjige "Arhipelag Gulag" 1974. u Parizu. Teorije o totalitarizmu bile su uvek razapete između analitičke i ideološke funkcije, a njihovo oživljavanje odnosno povlačenje bilo je povezano sa konkretnim političkim zbivanjima, 1968. jednako kao i 1989. Dva su glavna kadrovska izvora klasičnih teorija o totalitarizmu: izbeglice ispred fašizma i renegati od socijalizma. Veliki deo razvijenih teorija o totalitarizmu potekao je od izbeglica, ponajviše ispred fašizma, otuda često teorijsko utemeljenje u književnim svedočenjima i filozofskim refleksijama tih intelektualaca. Slično je bilo i sedamdesetih godina kada su izbeglice iz Čehoslovačke i Poljske u Pariz donele uverenje o konačnoj propasti reformi u socijalističkom lageru. Izgleda da je Gulag-šok donosio brže "otrežnjenje" jer je antitotalitarizam korišćen za osporavanje evrokomunizma kao pruršenog totalitarizma. Slični su uzroci brzog prodora teorija o totalitarizmu u jugoistočnu Evropu posle 1990. jer je uočen njihov značaj u suzbijanju političke uloge komunista. U Francuskoj dolazi do terminološke obnove misli o totalitarizmu: nastaju novi termini "totalitarna logika", "totalitarni duh", "totalitarni jezik", "totalitarno društvo", "totalitarni eksperiment" i sl. Italija je, međutim, još uvek odolevala teorijama o totalitarizmu i blokirala njihovo širenje, premda je upravo u ovoj zemlji pojam nastao. Sve do 1980-ih godina radovi Solženjicina i H. Arent u Italiji su imali slab odjek (Petersen 1999, 64).

Istočnoevropski disidenti bili su zapaženiji u Francuskoj nego u Nemačkoj, gde je bila izgleda i manja zainteresovanost za poljsku Solidarnost i Solženjicina. Nemačka levica više se zalagala za "Treći put" i "socijalizam sa ljudskim likom", retko ko za kapitalizam. Demokratija i kapitalizam kod dobrog dela inteligencije su se isključivali, pa je pružan otpor antikomunizmu disidenata (koji su osporavali i Marksa) i koji je provocirao "refleksni anti-antikomunizam" (Dučke, Wilke 1983). Solženjicina su kritikovali Roj Medvedev, Ernst Mendel (Mandel), Franc Marek (Marek), Lelio Baso (Basso) i drugi (Dučke, Vilke 1983). Trebalo je dosta vremena da ovi misaoni obrasci oslabe, a ni 1990-ih nisu potpuno napušteni (zbog novog antifašističkog zaštitnog talasa). U Parizu je prisutnost brojnih istočnoevropskih disidenata izoštrila pogled na situaciju s one strane gvozdene zavese, ali i stvorila nove antitotalitarne isključivosti. Posle Gulag-šoka i nasrtljivog antitotalitarizma "novih filozofa" došlo je do novog talasa konvertitstva kod marksista. U središte rasprava prodiru demokratija, ljudska prava i problemi civilnog društva lišeni prepreka antifašizma.

U istom periodu u SR Nemačkoj dolazi do zaokreta od antitotalitarizma ka antifašizmu. Studentski bunt podstakao je slom antitotalitarne saglasnosti iz hladnog rata kada je antitotalitarizam potiskivao fašizam u drugi plan. Pojačana istraživanja fašizma, oživljavanja kritičke teorije i ideološko-kritičkog pristupa bili su nemačka reakcija na antitotalitarizam. Bonski istoričar Braher (Bracher) video je u tome i reakciju na eru "dezideologizacije" i povlačenja u privatnost koja je u SR Nemačkoj nastupila nakon Hitlerovog vojnog sloma. Antitotalitarizam je poražen i u Historikerstreit 1986/87, a tek posle pada Zida dolazi do njegovog agresivnog aktiviranja. Horkhajmerova pregnantna misao "Ko neće da govori o kapitalizmu treba da ćuti o fašizmu" idealnotipski je iskazivala srodnost antikapitalizma i antifašizma. Izmena naučopolitičke paradigme od teorija o totalitarizmu ka teorijama o fašizmu u ovom periodu odvijala se u znaku snažne kritike veze krupnog kapitala i fašizma. Berlinski filozof W. F. Haug (Haug) je, slično Sartru, pisao 1974. "Ko ne želi da napada